

neti jelentősége — ez a második konzekven-
cia — épp ezért igen nagy: „a felszabadulás
előtt az ország egyik legjelentősebb szépi-
rodalmi folyóirata volt” (213. 1.), a Magyar
Csillag, a Szabad Szó egyenrangú társa. S
harmadszor e monográfia újabb illusztrálása
annak a gondolatnak, hogy csak a csoportosulások,
szervezetek, folyóiratok, helyi mozgalmak
beható vizsgálata után lehet a két világháború
közti magyar irodalom, s azon belül a népi
mozgalom hű képét adni.

A felszabadulás után föltámasztott Sor-
sunkat rövid átmenet után immár a Batsányi
Társaság vállalja, s új programját főleg a
dunántúli gondok föltámasztása és a szomszéd
népekkel való barátság kiépítésében találja
meg. László szerint ebben a szakaszban a
folyóirat a „kezdeti eszmélés után alig vetett
számot a történetekkel”, az új helyzetben a
vitatható népi és polgári ideológia „retrográd
tendenciái kerültek előtérbe” (215. 1.), tehát
az adminisztratív megszüntetés 1948-ban in-
dokoltnak vetett véget az „évek óta tartó
és egyre fokozódó sorvadásnak” (213. 1.). Ez
a sommás ítélet túlságosan elfogult, és talán
a szerző is csak azért teszi magáévá, mert
— már említettem — a folyóirat történelmi
sorsát nem vizsgálja olyan gondosan, mint
a benne megjelenő írásokból kirajzolódó arcu-
latát. Hiszen maga is elismeri, hogy a későbbi
vidéki folyóiratok „igényesség tekintetében
nem érték utól” a Sorsunkat (216. 1.). Más-
részt a mégis kétségtelen sorvadás okai között
nem említi a koalíciós korszaknak véget vető
idők központosító művelődési politikáját,
amely az anyagi támogatás megvonásával,
nemegyszer türelmetlen támadásokkal aka-
dályozta a szerkesztők politikai fejlődését.
Személyek elleni kifogások és álforradalmi
türelmetlenség is bomlasztották a régi munka-
közösséget (vö. a Jelenkor 1963. évi 9. számá-
ban megjelent emlékiratokkal). E kérdések
tárgyilagos történelmi mérlegelése izgalmas
adalékokkal szolgálhatott volna a fölszaba-
dulás utáni évek alakuló-útkereső művelődés-
politikájának megítéléséhez is.

A szépirodalmi műveket elemző-értékelő
megjegyzésekben néhol kritikának beidegzett,
de alig ellenőrzött sémái ismétlődnek. Kodo-
lányi tatár korról szóló történelmi trilógiájá-
val kapcsolatban például László Lajos fel-
újítja a XX. századi magyar valóságtól való
elfordulás vádját (108. 1.). Egyébként a kötet-
ben feltűnően sok a sajtóhiba, és nyelvi-
stilisris botlások is zavarják az olvasót.

Némely hiányosságai ellenére azonban
a monográfia felhívja a szakemberek figyel-
mét az érdeme szerint eddig alig méltatott
folyóirat jelentőségére, rendszerezi anyagát,
rezümét és elvi bírálatot ad minden fontosabb
közleményről, s így föltétlenül segíti a folya-
tóságos kutatásokat. A *Dokumentumok* c.
függelék 108 levelet vagy levélrészletet tar-

talmaz a szerkesztő postájából. E szemel-
vények néhány kivétellel először jelennek
meg nyomtatásban, de a válogatás így is
csak keveset mutathat meg abból az élel-
k belső munkából, amely a nyilvánosságtól el-
takarva e fontos kis műhelyben folyt.

Végezetül külön dicséretet érdemel a pécsi
városi Tanács Művelődési Osztályának áldozat-
készsége, amely a könyv megjelenését lehe-
tővé tette. Ha a kitűnő kezdeményezés folya-
tatódna, mindenképpen ajánlatos volna a
példányszám emelése: országos érdekű tárgy-
ról lévén szó, 700 példány nem lehet elegendő
a szakközönség és az érdeklődők igényeinek
kielégítésére.

Merhán Miklós

Berde Mária: Tüzes kemence. A szent szé-
gyen. Két regény. A bevezetőt írta Jancsó
Elemér. Bukarest, 1967. Irodalmi Könyvk.
333 l.

Berde Mária nem tartozik a korszakjelző
nagy írók közé, de igényes, problémaérzé-
keny művész — életműve jelentős a két
világháború közötti romániai magyar iroda-
lomban. Erről győz meg most megjelent
kötetének máig időszerű, eleven hatású
két regénye is, a *Tüzes kemence* és *A szent
szégyen*. Mindkettő lényegig ható kérdést
dolgoz fel, méltóan reprezentálja Berde katali-
záló hatású, gondolatindító, mozgalmos
életművét.

A kötet elé Jancsó Elemér írt tájékoztató
jellegű bevezetőt, melyben — különösen a
korszak romániai magyar irodalmának általá-
nos kérdéseit tárgyaló részekben — a
magyar irodalomtörténetírás legfrissebb ered-
ményeit is értékesíti. Az íróról portréját
rajzolja meg, vázolja életpályáját, állomá-
sait s igyekszik rámutatni a Berde-életmű
fontosabb jegyeire. A mind műfajilag, mind
szemléletileg, mind az írói-irodalmári atti-
tűd kiformalását illetően izgalmas utat be-
járt író arcképe azonban e tanulmányban
nem elsősorban a művek alapján rajzolódik
ki. Az életrajzi tényanyag és a kortársi
idézetek együttese teszi ki e kísérő tanul-
mány zömét s kissé a margóra szorítja még
az ilyen bevezetőkből szokásos „nagyvona-
lúbb” műelemzéseket is. Az elemző részek
gyéren — jobbára az illető alkotások téma-
ismertetésével — vannak jelen. Különösen
feltűnő, hogy a kötet két regényének egyi-
kéről, *A szent szégyen*ről a tanulmányban
egyáltalán nem esik szó.

A kötetet olvasva, ma már szembeszökők
Berde írásművészetének gyenge pontjai:
stílusában valami templomi fellengzősség
a hangadó, s a dagályos fogalmazások, a
modorosságba hajló, túlhaznált jelzősítések
helyenként csaknem a hiteltelenségig deval-

válják művei igazát; a cselekmény menetével is van baj, gyakran lomha a tempó; párbeszédeiben nemegyszer erőszakolt hangnemi stilizáltság zavarja az olvasót, s érzelme-ábrázolásában sem ritka a túlszöppenő atmoszféra-teremtés. Ám e hibák ellenére: műve egészének anyaga igényes, életigaz mondanivaló kifejezésére gyűlik össze, a teljes alkotás „visszafelé” megvalósuló tartalma szinte rehabilitálja az addigi elcsúszásokat — a mű egésze általában érvényes erejű valóságot revelál.

Ez a szándéka szerint mindig a korszerűt megragadó életmű még alig ismert területe irodalomtörténeírásunknak. A kötet megjelenítése, többek között, erre a hiányosságra is felhívja a figyelmet.

Farkasházi Zoltán

Illés Béla: Pipafüst mellett ... Írások irodalomról, írókról, könyvekről, színművekről, filmekről, képzőművészetről. Összegyűjtötte és szerkesztette: Jászberényi József. Bp. 1967. Szépirodalmi K. 661 l.

Az idei könyvhéten nem kis meglepetés érte az olvasót: kézbe vehette Illés Béla publicisztikai írásainak gyűjteményes kötetét. Ez a hetedfélézság lap olyan írásokat tartalmaz, melyeket még itthon nem olvashattunk, vagy ha igen, akkor jórészt feledésre ítéltettek az újságírás és -olvasás iratlan törvényei miatt. Némelyik írására ha emlékeztünk is, kinek van ideje-módja ismét hozzáférhetővé tenni azokat. Becsülendő és követhető vállalkozásnak tartjuk a kiadó és a szerkesztő munkáját: a szocialista magyar irodalom nagy alkotóinak szépirói munkássága mellé (és nem után) oda kell állítani publicisztikai munkásságukat is. Mert az író vallomása szerint „minden betű, minden szó és minden gondolat harc a szocializmusért”. Így alkotnak szerves egységet ezek az apró írások, hiszen egynek-egynek terjedelme nem több átlagban a 4–5 lapnál.

A kötet mintegy másfél száz írása irodalomról és színházról, mozirol és képzőművészetről szól, a XX. századi magyar és világ-irodalom nagy alkotóiról rajzol portrét vagy éppen egy műüket ajánlja az olvasó figyelmébe. A szocialista magyar irodalom alkotóinak egész sora jelenik meg előttünk, akikkel Illés együtt élt és dolgozott előbb az emigrációban, majd itthon: Zalka Máté, Hidas Antal, Komját Aladár, Lengyel József, Gergely Sándor, Lányi Sarolta stb. Ebből a cikkgyűjteményből felmérheti az olvasó, hogy Illés mennyit tett a két háború közötti „emigrációs” szocialista irodalom hazai elfogadtatásáért és népszerűsítéséért. Hidas Antaltól szóló cikkében figyelmeztet, hogy „irodalomtudományunk már régóta tarto-

zik egy Hidas-tanulmányal, nem annyira a költőnek, mint inkább a magyar olvasónak”. Az alkotó ellen elkövetett méltánytalanságnál nagyobb bűnnek tartja, ha az olvasót megfosztják a mű ismeretétől, élvezésétől — a művet pedig társadalomformáló küldetésétől.

Illés Béla írásai nem itézi tanulmányok, esszék. A példa kedvéért maradjunk a már említett, Hidasról szóló tanulmánynál: „Nem áll módomban akár vázlatosan is leírni Hidas hosszú, mindvégig küzdelmes útját. Csak néhány emléket idézek fel az útnak arról a szakaszáról, amelyet közösen tettünk meg.” Tehát nem pontról pontra filológiai helyes és kritikailag megalapozott írások, vélemények ezek, hanem a kortárs-író közvetlen élménytől átfűtött visszaemlékezései, felidézései inkább, amelyeknek ítéletei gyakran híjával vannak az értékeléshez szükséges, távolságtartó megfontolásnak. Az életművek maradandó értékeinek megláttatásában sokszor biztosabb, mint a filológiai tényektől zsúfolt, elméleti fejtegetésektől kissé nehéz elméleti cikkek.

Emlékező, vallomások írások Illés Béla cikkei, tanulmányai, de legalább annyira önvallomások is. Sokat vall magáról is, és így életművének intenzívebb megértéséhez és irodalomtörténeti feldolgozásához is nagy segítséget nyújt (a *Harminchat esztendő* című novellaskötete előszava, Élmény és fantázia).

Illés Bélának kedves és szeretett írója Mikszáth Kálmán; a róla szóló írások külön fejezetet is kapnak a könyvben. Ha Mikszáth-értékelése helyenként vitatható is, s itt-ott nem is felel meg a szaktudomány mai állásának, Illés tisztetelreméltó egyértelműséggel körvonalazza véleményét a századforduló nagy írójáról. Mivel az életműértékelése körül még ma is nagy viták kavarnak, nem hagyható figyelmen kívül egyetlen határozott, avatott vélemény sem. Sok olyan megfigyelése, észrevétele van, amelyet csak író láthat meg egy másik író művében: intuíción alapuló véleményei néhol értékesebbeknek tűnnek, mint a Mikszáth-életmű politikumának kérdéseit taglaló részek. Méltán és joggal hívja magát a nagy író régi és hűséges szerelmesének.

Örömünket nem csorbítja az sem, hogy ha a kiadást nem érezzük hibátlannak. Nem követhettük mindig, sajnos, a könyv ciklikus beosztásának logikáját, s miért kerültek egymás mellé a tanulmányokba menő cikkek és az emlékező, köszöntő írások. Filológiai is lehetett volna következetesebb a szerkesztés, mert adja ugyan a könyv végén a gyűjtéshez felhasznált lapokat, a cikkek végén pedig a megjelenés évszámát (csak az évszámot!), de együtt kellett volna közzélni és pontosan. Végül: a meglepedés kere-